PRO Agria

Hyvät KARITSOINTIKÄYTÄNNÖT

SISÄLLYS

1	KARITSOINTIIN VALMISTAUTUMINEN		4
	1.1	Toimenpiteet ennen astutusta	4
	1.2	Astutus	5
	1.3	Tiineystarkastus	6
	1.4	Uuhien ruokinta	6
		1.4.1 Tunnutus	7
		1.4.2 Seleeni	8
	1.5	Selkeä toimintamalli	9
2	KARITSOINTIEN AIKANA		9
	2.1	Karitsoinnin tunnusmerkit	9
	2.2	Tarvittavat apuvälineet	10
	2.3	Valvonta	10
	2.4	Karitsointi ja muistiinpanot	11
3	MAHDOLLISET ONGELMAT KARITSOINNISSA JA SEN JÄLKEEN		12
	3.1	Karitsointiapu	12
	3.2	Karitsan kylmettyminen ja sen ennalta ehkäisy	13
	3.3	Karitsan elvyttäminen	14
	3.4	Syömätön uuhi	14
	3.5	Eläinlääkäri karitsoinnissa	15
4	LAMPOLAN OSASTOINTI		15
	4.1	Karitsointi laitumelle	16
	4.2	Uuhet heti karitsoinnin jälkeen	17
	4.3	Uuhen siirtely	17
	4.4	Karitsointikarsinat	17
	4.5	Karitsointikarsinasta ryhmään tai vieriosastolle	19

5	KARITSOIDEN HOITO	20
5.1	Ternimaito ja karitsan maidonjuonnin varmistaminen	20
5.1.1	Letkutus	21
5.2	Korvamerkintä ja punnitus	21
5.3	Navat ja silmät	22
5.4	Rokottaminen ja madotus	22
6	ADOPTOINTI	22
6.1	Karitsoiden ruokinta	23
7	KARITSAKAMARI	24
7.1	Havaintoja karitsakamarista	24
7.1.2	Karitsakamarin sijoittelu	25
7.1.3	Juottokaritsat	26
7.1.4	Rehu- ja vesiastiat	27
7.2.	Karitsakamarirehu	29
7.2.1	Hävikki	29
7.2.2	Käytössä olevia karitsakamarirehuja	30
8	JUOTTOKARITSAT	26
8.1	Tuttipulloruokinta	27
8.2	Tuttiämpäriruokinta	27
8.3	Hapanjuotto	28
8.4	Hätävarana ternimaidon keinoruokinta	28
9	VIEROITUKSESSA ONNISTUMINEN	28

Tapoja karitsoinnissa toimimiseen on varmasti yhtä monta kuin lampureitakin. Tähän oppaaseen on kerätty parhaita karitsointikäytäntöjä haastattelemalla lammastiloja. Kiitämme haastattelun antaneita tiloja osallistumisesta!

Oppaan ovat koonneet Noora Salminen, Kaie Ahlskog ja Marja Jalo
ProAgria Etelä-Suomi
Kannen kuva: Satu Alajoki
Kuvat: Kaie Ahlskog, Satu Alajoki, Marja Jalo, Silja Jokiniemi, Noora Salminen

Opas on tehty yhteistyössä Lihasulan Säätiön kanssa.

1 KARITSOINTIIN VALMISTAUTUMINEN

KARITSOINTIIN VALMISTUJAN MUISTILISTA:

- Ennen karitsointikautta on tärkeää valmistautua henkisesti. Muista, että karitsointikausi on ohimenevä ja uurastus kyllä palkitaan. Työvoiman saanti on hyvä varmistaa ajoissa, jotta ehdit hoitaa tarvittavan perehdytyksen ja samalla varmistua siitä, ettet jää yksin ison katraan karitsointien kanssa.
- Lantojen tyhjennys lampolasta on hyvä tehdä ennen karitsointia. Karitsat eivät pääse karkaamaan korkealta pahnapohjalta, kun kuivikepohja on maltillisella korkeudella. Lantojen tyhjennystä ei kuitenkaan ole suositeltavaa tehdä silloin, kun eläimet ovat sisällä rakennuksessa, sillä palavasta pehkusta vapautuva ammoniakki on eläimille myrkyllistä (eli ei toimi kevätkaritsointiin, jos eläimet ovat koko ajan samassa rakennuksessa).
- Tarkista, että lämpölamput ovat ehjiä.
- Myy tai vie teuraaksi ylimääräiset karitsat. Lisätilasta tuskin on haittaa.
- Varmista lääkkeiden saanti. Kipulääkettä voidaan tarvita hyvin vaikeiden karitsointien jälkeen.
- Totuta uuhet siihen, että lampolassa liikutaan kaikkina vuorokaudenaikoina. Näin uuhet eivät tule levottomiksi ja saat liikkua hiljaisessa lampolassa.
- Keritse ennen karitsointia. Se helpottaa karitsoinnin merkkien seuraamista ja puhtaanapitoa, karitsointiavun antamista eikä likaista pitkää villaa ei joudu karitsan suuhun. Kun karitsat eivät ole häiritsemässä kerintää, on helpompi seurata kuntoa ja utaretta. Karitsa myös löytää vetimen helpommin. Kerityt juovat vähemmän ja syövät enemmän karkearehua, jolloin uloste on kiinteämpää ja virtsaa tulee vähemmän. Näin ympäristö pysyy kuivempana.

1.1 Toimenpiteet ennen astutusta

Suunnittele astutusryhmät ja valitse uuhille sopivat pässit hyvissä ajoin ennen astutusta. Hyödynnä apuna sukusiitoslaskuria ProAgrian tuotosseurannan ohjelmasta.

On tärkeää valita astutettaviksi jalostusarvoltaan parhaat uuhet. Viimeistään ennen astutusta on siis tehtävä uuhien karsintaa ja laitettava osa poistoon. Karitsoiden arvostelujen yhteydessä on valittu parhaat jatkoon ensikoiksi.

1.2 Astutus

Uuhet kuntoutetaan astutusta varten. Hyvä kuntoluokka on luokka numero kolme. Hyväkuntoinen uuhi tulee kiimaan paremmin ja tiineys onnistuu hyvin, kun ruokinta on tasapainossa ja rodulle sopiva.

Jos haluat varmistua kiiman alkamisesta ja synkronoimisesta, käytä härnäripässiä. Härnäri laitetaan noin kuukausi ennen astutusta katraaseen, jolloin uuhet ovat jo kiimassa. *(Lammas ja Vuohi lehti 3/2018, Härnäripässit aktiivikäytössä maailmalla, S. Alamikkotervo)*

Astuvalla pässillä voi käyttää valjaita ja liitua tai suoraan rintaan maalattavaa merkkiväriä, jolloin nähdään, kenet se on astunut. Uuden kiimakierron alkaessa (17 vuorokauden kuluttua) pässin liidun väri vaihdetaan. Näin tiedetään, kenet se on astunut uudelleen.

Jos astutusaika on tiedossa esimerkiksi astutusvaljaiden ansiosta, voidaan uuhelle laskea tarkka poikimapäivä. Yleensä poikimiset alkavat 143 päivän kuluttua siitä, kun pässi on laitettu katraaseen.

Pässi astuu uuhet yleensä kahden ensimmäisen viikon aikana. Astutuskausi voi olla kaksi, kolme tai 4–6 viikkoa. Jos pässi on laumassa yli neljä viikkoa, ehtii uuhilla toinen kiimakierto lähteä jo käyntiin. Pässillä on silloin mahdollisuus astua uudelleen uuhi, joka ei ole tullut tiineeksi ensimmäisellä astumiskerralla.

Hyvä tapa on merkitä kalenteriin, milloin pässi on laitettu laumaan ja milloin otettu pois. Jos pässiä halutaan vaihtaa kesken astutuksen, tulisi eri astutuspässien välillä olla vähintään kaksi viikkoa. Silloin poikimisajankohdasta voidaan selvästi päätellä, kummanko pässin karitsa on.

Vaihtoehtona ryhmäastutukselle on täsmäastutus, jossa uuhet astutetaan yksitellen. Täsmäastutuksen avulla saadaan samana vuonna käytettyä useampaa pässiä ilman, että joudutaan tekemään monia pieniä astutusryhmiä. Jokaiselle uuhelle saadaan näin mahdollisimman hyvä pässi valittua. Erityisesti pienemmissä katraissa tämä on toimiva toimintamalli.

1.3 Tiineystarkastus

Tiineystarkastus voidaan tehdä 45 vuorokauden kuluttua astutuspässin poisotosta. Ultrauksella voidaan selvittää tiineyspäivät ja karitsamäärä, jonka mukaan uuhet voidaan jakaa karitsointiryhmiin. Karitsamäärien tietäminen helpottaa karitsointien valvontaa ja karitsoiden adoptointia.

Ultrauksen avulla saadaan tyhjäksi jääneet uuhet erotettua pois ryhmästä. Ne siirretään omaksi ryhmäkseen heikommalle rehulle, jotta ne eivät pääse rasvoittumaan liikaa.

Ultrausta voidaan hyödyntää myös tilanteessa, jossa tiineet ja joutilaat ovat päässet syystä tai toisesta sekaisin.

Tiineystarkastus helpottaa kokonaisuuden hallintaa, kun karitsointiaikana ei tarvitse miettiä, kuka uuhista on tiine ja kuka ei. Ultrauksen avulla saadaan tietoon myös varhaiset luomiset.

”Ultrauksen avulla saadaan tyhjäksi jääneet uuhet erotettua pois ryhmästä. Vahingossa tiineyhtyneet löydetään ajoissa.”

1.4 Uuhien ruokinta

Lampaiden ruokinta on pötsimikrobien tyytyväisenä pitämistä. Uuhet voidaan ruokkia jakamalla kahdesti päivässä ruokintapöydälle karkearehu tai tarjoamalla vapaa paaliruokinta. Jos käytössä on mattoruokkija, rehu voidaan jakaa jopa neljästi päivässä.

Karitsointikarsinoihin rehu jaetaan ruokintapöydälle, heinähäkkeihin tai astioihin kahdesti tai useamman kerran päivässä. Tämä helpottaa syönnin seuraamista karitsoinnin jälkeen. Kuivikkeena voidaan käyttää oljen sijaan kuivaa heinää, jolloin uuhet syövät varsinaisen karkearehun lisäksi myös sitä.

Uuhille sopivia väkirehuseoksia ovat esimerkiksi kaura + härkäpapu/herne tai kaura + valkuaistiiviste tai ohra + kaura + härkäpapu/herne tai ohra + kaura + valkuaistiiviste.

Huom!
SUOMENLAMPAAT tarvitsevat kivennäisrehussa kuparia toisin kuin monet muut rodut.

1.4.1 Tunnutus

Ennen tunnutusta uuhet voidaan jakaa ryhmiin kuntoluokan mukaan. Eniten tunnutusta tarvitsevat heikompikuntoiset uuhet. Kaikkia uuhia ei välttämättä tarvitse tunnuttaa. Sisäruokintakaudella tarvitsee yleensä tunnuttaa pidempään kuin laidunkaudella, ja alkuperäisrotuja tulee tunnuttaa pidempään kuin tuontirotuja. Kivennäistä ja tarvittaessa lääkeseleeniä annetaan kaikille.

Tunnutus aloitetaan tavallisesti 0,5–2 kuukautta ennen poikimista. Väkirehun määrää tulisi nostaa pikkuhiljaa, jotta pötsi tottuu ruokinnan muutoksiin. Määrää nostetaan siten, että se on karitsointihetkellä sama kuin mitä se tulee olemaan imetyskaudella. Väkirehuina voidaan käyttää esimerkiksi kaura + härkäpapu/herne tai kaura + valkuaistiiviste tai ohra + kaura + härkäpapu/herne tai ohra + kaura + valkuaistiiviste. Lisänä voidaan käyttää melassileikettä.

Huom!
Muista kivennäisrehun muutos tunnutusaikana. Huolehti kalsiumin riittävästä saannista roduilla, joilla on korkea sikiävyys.

1.4.2 Seleeni

Tiineiden uuhien riittävä seleenin ja E-vitamiinin saanti varmistetaan antamalla kivennäistä, jossa näitä on riittävästi, tai lisäseleenistä. Lisäseleeni on tarpeen, jos lampaat ovat luomussa eikä maaperässä ei ole tarpeeksi seleeniä. Se on helppo antaa väkirehun ja kivennäisen seassa. Lääkeseleeniä tulisi antaa kahdesti: ensimmäisen kerran noin kuukautta ja toisen kerran noin kaksi viikkoa ennen karitsointia. Rehuseleeniä annetaan päivittäin alkaen 1 kk ennen poikimista.

Seleeni voidaan antaa raeseleeninä, juomaveden joukkoon lisättynä ADE-liuosvitamiinina tai monivitamiininesteenä, joka sekoitetaan veteen ja annostellaan suoraan suuhun pullolla.

”Kotisinapin muovipullolla on hyvä antaa lampaalle suuhun nestemäisiä aineita. Mennään selän päälle kahareisin, avataan lampaan suu vaakasuorassa asennossa toisella kädellä ja annostellaan ruiskaus kerrallaan sivultapäin suuhun. Näin ei mene keuhkoon, mikä olisi hyvin kohtalokasta lampaalle.”

Uuhen tiineys on tavanomaisesti 150 päivää. Ensimmäiset 50 pv istukan ja sikiön kasvu on pientä. Tiineyden keskellä 50–100 pv istukan kasvu on nopeaa, sikiön kasvu vielä maltillista. Kolmen ensimmäisen kuukauden aikana kehittyvät sikiö, utare ja istukka. Riittämätön ruokinta vähentää istukan kokoa ja toimivuutta. Lopputiineyden rajoitettu ruokinta voi vähentää sikiön kasvua ja kokoa.

Eniten sikiö kasvaa 100–150 pv ennen syntymistä, jolloin istukan kasvu on loppunut. Pääosa karitsan karvapusseista kehittyy toisen ja kolmannen kuukauden aikana. 120 pv:n päästä kehittyvät sekundäärikarvapussit, jotka tuottavat pohjavillan. Myös tiinen uuhen ruokinta vaikuttaa karitsan karvan laatuun.

Lähde: Villamoniste. M.L.Puntila

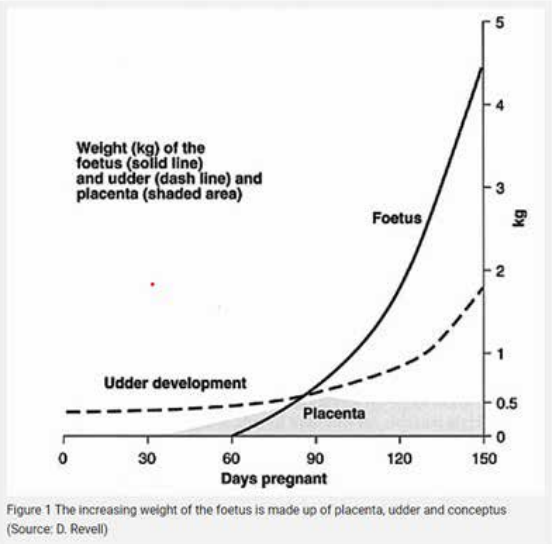

Figure 1 The increasing weight of the foetus is made up of placenta, udder and conceptus (Source: D. Revell)

https://www.agric.wa.gov.au/management-reproduction/managing-pregnancy-ewes

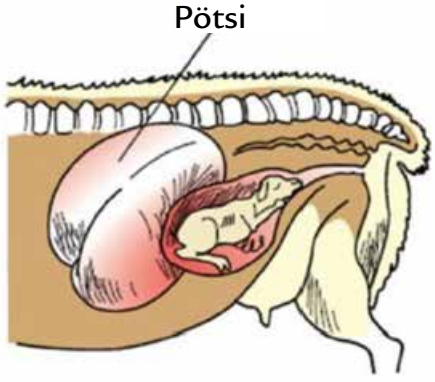

https://ahdb.org.uk/knowledge-library/managing-ewe-lambs-during-pregnancy

---

1.5 Selkeä toimintamalli

Etukäteen tehdyt ohjeet ja perehdytetyt työntekijät helpottavat karitsointia huomattavasti. Harjoittelijoista ja lomittajista on monilla tiloilla iso apu mutta vain, jos perehdytyksestä on huolehdittu hyvin ennen karitsoinnin alkua. Järjestelmällisyys on tärkeää. Kun kaikki tekevät asiat samalla tavalla, on kaikki selkeämpää niin ihmisille kuin lampaillekin. Ohjeet on hyvä olla kirjallisina, sillä etenkin harjoittelijat tekevät asioita usein ensimmäistä kertaa. Epävarmoissa tilanteissa niistä on helppo tarkistaa toimintaohjeet.

Toimiva vuorokausirytmi karitsointiaikaan voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

klo 03.00 Tarkistus
klo 06.00 Tarkistus ja aamuruokinta
klo 12.00 Tarkistus ja mahdolliset karitsajuotot
klo 15.00 Tarkistus
klo 18.00 Tarkistus ja iltaruokinta
klo 23.00 Tarkistus ja arviointi yötä varten

2 KARITSOINTIEN AIKANA

2.1 Karitsoinnin tunnusmerkit

Karitsoinnin selkeitä tunnusmerkkejä ovat limoittelu, pesän rakentaminen/kuopan kaivaminen, märehtimisen loppuminen, mahan laskeutuminen, utareen kasvu ja punoitus, erikseen hakeutuminen, mahan vilkuilu, rauhattomuus, hännän löystyminen ja viimeisenä ähiseminen. Ensikot voivat aloittaa ääntelehtimisen jo hieman aiemmin ja oireet voivat poiketa hieman vanhoista uuhista, sillä tilanne on niille uusi ja kummallinen.

2.2 Tarvittavat apuvälineet

Apuvälineistä on hyvä koostaa pakki, kori tai ämpäri, joka kulkee mukana karitsointien ajan. Kaikki tarvittava on silloin kerättynä yhteen paikkaan ja helposti saataville.

TARVITTAVAT APUVÄLINEET KARITSOINTIAIKANA:

- Käsineet (kertakäyttökäsineet, karheapintaiset hanskat, siementäjänhanskat)
- Merkitsemisvälineet (liitu tai spray, korvamerkkipihdit)
- Liukastusaineet
- Paperia, pyyhe
- Vetoavuksi naru tai liina
- Puhdas ämpäri, kauha ja lämmintä vettä

Suurin osa lampureista käyttää hanskoja antaessaan karitsointiapua. Jos hanskoja ei ole käytössä, täytyy olla erityisen tarkkana siitä, että kädet on pesty hyvin ennen sisätutkimusta. Synnytysnesteet saattavat myös rasittaa hoitajan ihoa, minkä vuoksi hanskojen käyttö on suositeltavaa.

Karitsoiden ja uuhien merkitsemistä varten on hyvä olla väriliitu tai spray koko ajan saatavilla, jotta esimerkiksi uuhen tulehtunut utare saadaan nopeasti merkattua. Merkin avulla myös muut lampolassa työskentelevät osaavat kiinnittää siihen huomiota. Korvamerkkejä laitettaessa on hyvä varmistaa, että pihdit sopivat käytössä oleviin merkkeihin.

Liukastusaineeksi käy kodin tarvikkeista esimerkiksi rypsiöljy, mutta suositeltavaa on hankkia valmista liukastegeeliä.

Paperia ja pyyhkeitä tarvitaan, jos karitsaa pitää hieroa lämpimäksi tai kuivata. Uuhen peräpää ja ulkosynnyttimet on myös hyvä putsata ennen karitsointiavun antamista, vaikka kaikkien eritteiden kulkusuunta onkin karitsointitilanteessa ulospäin. Paperin avulla saa myös kerättyä jälkeiset siististi pois.

Vetoavuksi karitsointitilanteessa käy mikä vain puhdas ja ehjä naru. Monet käyttävät apuna paalinarua. Vetoavuksi myydään myös tätä varten tehtyjä lenkkejä.

2.3 Valvonta

Uuhien tarkkailu etenkin ennen karitsointia ja sen aikana on tärkeää. Tarkkailun tarve on vielä suurempi kylmälampolassa, jossa lämpötila on nollan alapuolella. Lampurit ovat jakautuneet tämän suhteen kahteen ryhmään. Toiset ovat hankkineet valvontakamerat ja ovat niihin tyytyväisiä, toiset taas eivät koe tarvitsevansa kameroita. Kameroiden tarpeeseen vaikuttaa olennaisesti työvoiman määrä, lampolan sijainti sekä katraan koko. Joissakin lampoloissa on huone, jossa valvoja voi nukkua. Toiset ovat jakaneet työvuorot niin, että lampolassa on aina joku.

Eniten kameroista on hyötyä silloin, kun seurataan ensimmäisten karitsointien alkamista. Niistä on hyötyä myös viimeisten karitsointien aikana, jolloin kenenkään ei tarvitse istua lampolassa päivystämässä.

2.4 Karitsointi ja muistiinpanot

Karitsoinnista on tärkeää pitää hyvää kirjanpitoa ja kirjata poikkeavuudet muistiin. Hyvä käytäntö on pitää karitsointivihkoa, johon kirjataan jokainen uuhi, korvanumero, poikimisen järjestysnumero, poikimapäivä, uuhen sijainti ja montako karitsaa syntyi.

Karitsoista kirjataan sukupuoli, syntymäjärjestys, värit ja villatyypit. Lisäksi kirjataan mahdolliset adoptoinnit (luovuttajauuhi ja vastaanottava uuhi) sekä poikkeamat poikimisessa; karitsa on normaalia pienempi tai niin sanotusti lähtee heikosti käyntiin.

Uuhesta on hyvä kirjata esimerkiksi se, hoitiko se karitsansa itse, tarvitsiko se poikima-apua ja tuliko maitoa hyvin ja riittävästi. Myös positiiviset huomiot on hyvä kirjata, kuten helppo karitsointi. Vihossa voidaan pitää joka karitsoinnille oma sivu, jolloin niihin on helppo palata myöhemmin.

Uuhia voidaan myös pisteyttää. Pisteytettäessä otetaan huomioon emo-ominaisuudet, karitsamäärä ja poikimisongelmat.

Uuhen helppohoitoisuuspisteiden selitys

hoitopisteet	1	2	3
poikiminen	synnytysapu	vähäinen apu	ilman apua
emo-ominaisuudet	hylkää karitsat	hoitaa	seuraa ja hoitaa hyvin
maidontuotanto	autettu monta päivää	vähäinen apu	ilman apua

Muistiinpanojen avulla voi tehdä päätöksiä poistoon menevistä uuhista. Kommentit poikimisista tulisi kirjata ylös, jotta eivät kiireessä unohdu. Tätä varten vihon reunassa kannattaa olla poistosarake. Mahdollisia poiston syitä voi tässä vaiheessa olla esimerkiksi, jos uuhi on tehnyt kuolleet karitsat, tai jos ternimaitoa lypsäessä todetaan uuhen maidontuotanto-määrän olevan liian matala tai maitoa tulee vain huonosti. Oireettomat utaretulehdukset ja yksitissiset uuhet paljastuvat lypsettäessä, jolloin nekin saadaan karsittua poistolistalle.

ONNISTUNUT KARITSOINTI

Uuhi siirretään hyvin kuivitettuun karitsointikarsinaan.

Uuhi haluaa karitsoida rauhassa, sitä ei saa siirtää kesken karitsoinnin.

Kohdun suu avautuu ja synnytys käynnistyy.

Pallomainen sikiöpussipussi työntyy esiin.

Ensimmäisenä esiin tulevat etusorkat.

Useimmiten karitsa syntyy pää ja sorkat edellä.

Syntyy toinen karitsa, ja karitsointi loppuu jälkeisten tulolla.

Nuoleminen auttaa karitsan ja uuhen leimautumista toisiinsa.

3 MAHDOLLISET ONGELMAT KARITSOINNISSA JA SEN JÄLKEEN

3.1 Karitsointiapu

On tapauskohtaista, milloin poikima-apua tarvitsee antaa. Uuhesta kuitenkin näkee yleensä helposti, jos jokin on vialla. Vanhalla uuhella karitsan pitäisi olla syntynyt karitsoinnin alkamisesta 1–1,5 tunnin kuluttua. Nyrkkisääntönä voi pitää sitä, että ensimmäisen karitsan tulisi syntyä tunti veden tulon jälkeen. Karitsoiden välillä aikaa pitäisi kulua n. 20 minuuttia, korkeintaan tunti. Jos tilannetta seuraa sivusta, on hyvä merkitä muistiin syntymäajat, sillä ajantaju helposti häviää kiireen keskellä.

Ensikoilla voi mennä aikaa enemmän. On tärkeää tarkkailla tilannetta ja reagoida, jos karitsointi ei enää etene. Jos uuhi ponnistelee, mutta mitään ei tapahdu, on usein jo kiire auttamaan. Apua kannattaa antaa matalalla kynnyksellä esimerkiksi illalla, jos tiedetään, ettei muutamaan tuntiin lampolaan olla tulossa käymään.

Monet lampurit auttavat jo siinä vaiheessa, kun sorkat ja nenä ovat näkyvissä. Samalla voi kokeilla, onko muita karitsoita tulossa. Jos karitsa on tulossa hyvässä asennossa, sitä on helppo auttaa. Verestävä lima on selkeä merkki ongelmasta, jolloin on syytä tutkia, mikä on vikana. Jos uuhi on tuskaisen oloinen, voisi olla hyvä tehdä sisätutkimus.

Eniten ongelmia aiheuttavat liian suurikokoiset karitsat ja asentovirheet. Jos takasorkat ovat tulossa edellä on parempi auttaa, sillä peräasennossa on aina tukehtumisriski. Jos itseä yhtään epäilyttää, onko uuhi tyhjä, on parempi varmistaa tilanne kokeilemalla, ennen kuin uuhi alkaa palautua ja auenneet kanavat sulkeutua. Kuollut sikiö on hyvin tavallinen syy siihen, ettei synnytys kunnolla käynnisty. Olisi tärkeää, ettei kohtuun jää esimerkiksi muumioita tai sikiöaikana kuolleita karitsoita. Ne aiheuttavat kohtutulehduksen. Jälkeisten tulemista kannattaa seurata, sillä ne ovat merkki siitä, että kaikki karitsat ovat tulleet. Jälkeiset kannattaa kerätä pois, sillä ne alkavat haista kuivikkeiden seassa.

Ennen avun antamista kädet tulee pestä hyvin, etenkin kynsien alta, jos ei käytetä apuna kumihanskoja. Käsi on hyvä pestä kyynärpäähän asti. Kynnet tulee olla lyhyet ja korut otettava pois ennen tutkimusta. Käsi pitää liukastaa liukastusainetta käyttämällä. Jos saatavilla ei ole tähän tarkoitukseen ostettua ainetta, voi tarvittaessa käyttää rypsiöljyä. Ilman hanskoja karitsasta saa usein paremman otteen ja tuntuman.

Tilanne, jossa karitsointiapua pitää antaa, voi tulla, kun olet lampolassa yksin. Silloin on hyvä osata laittaa uuhi asentoon, jossa karitsointiapua on mahdollista antaa. Uuhi ei yleensä ole kiinni. Jos olet oikeakätinen, pysäytä uuhi vasemmalta sivulta laittamalla vasen käsi leuan alle. Kumarru, laita oikea käsi uuhen vatsan alta ja ota kiinni oikeasta takajalasta kintereen yläpuolelta. Tästä saat uuhen vedettyä nopeasti kyljelleen jalkaa vahingoittamatta. Saat uuhen pidettyä kyljellään painamalla omalla kehollasi. Samalla karitsointiapua pystyy antamaan oikealla kädellä. Apua voi antaa myös seisovalle uuhelle, jolloin uuhi pidetään oman kehon tai jalan avulla uuhen oikea kylki karsinan seinää vasten pää nurkkaan päin. Uuhen seisoessa voi kohdussa olla paremmin tilaa järjestellä vaikkapa virheasennossa tulevia karitsoita.

Jos kohtu ei aukea, kohdun suuta voi ärsyttää sormilla, jolloin se usein alkaa laajentua. Mikäli kohdunkaula ei avaudu, kyse voi olla kohdun kiertymästä, joka tuntuu spiraalimaisena esteenä. Kierre pitää avata eläinlääkärin ohjeiden mukaan.

MUISTILISTA KARITSOINNISSA AVUSTAVALLE:

- Muista puhtaus
- Käytä liukastetta tarvittaessa
- Pidä paperia aina saatavilla
- Varaudu jollain vetoavulla, esimerkiksi puhtaalla paalinarulla
- ELL-puh.numero saatavilla

3.2 Karitsan kylmettyminen ja sen ennalta ehkäisy

Karitsan kylmettyminen eli alilämpöisyys (ruumiinlämpö alle 39,0 °C) johtuu syntymäkosteudesta, kylmästä ja/tai vetoisesta ympäristöstä tai nälkiintymisestä eli liian vähäisestä ternimaidon saannista. On tärkeää huomata kylmästä kärsivä karitsa ajoissa, sillä se ei selviä kovin pitkään. Lievissä tapauksissa annetaan ternimaitoa (tarvittaessa letkuttamalla) ja lämmitetään karitsaa. Vakavammissa tapauksissa (ruumiinlämpö alle 37 °C) karitsa tarvitsee ensin glukoosiliuosta vatsaonteloon, varovaisen lämmityksen ja sitten ternimaitoa letkuttamalla.

Karitsoiden lämpimänä pysymisestä ja riittävästä maidonsaannista on tärkeää huolehtia. Mittaamalla karitsan ruumiinlämmön tai laittamalla sormen karitsan suuhun voi testata, onko karitsa saanut tarpeeksi maitoa vai onko se kylmettymässä. Jos karitsa on suustaan kylmä, tulisi sen saada maitoa mahdollisimman pian. Tarvittaessa karitsaa lämmitetään lämpimässä vesisaavissa, kuumavesipullon avulla tai huolehtimalla karitsa lämpimään tilaan, jossa on lattialämmitys tai sisälle asuintaloon. Karitsoille on myös letkutettava lämmintä ternimaitoa.

Karitsoilla on tärkeää olla paljon kuiviketta, jolloin ne pysyvät paremmin lämpiminä. Kylmettymistä voidaan ennaltaehkäistä lämpölamppujen tai lattialämmityksen avulla. Jos lampola on eristetty, lisälämmölle on harvemmin tarvetta. Lämpölamput olisi hyvä laittaa karitsointikarsinoihin etenkin kolmosille, nelosille ja pienehköille karitsoille. Niiden kanssa on kuitenkin oltava varovainen, sillä tulipaloriski on aina olemassa. Lamppujen korkeus säädetään tarpeeksi alas, jotta lamppu antaa tarvittavaa lämpöä, mutta riittävän korkealle, jotta karitsat eivät yllä niihin.

”On parempi auttaa hieman kaikissa karitsoinneissa kuin vahtia yhtä uuhta tarkistamatta tai puuttumatta tilanteeseen. Se sekoittaa koko seuraavan päivän ja muu katras jää huonommalle huomiolle. On tärkeää, että uuhelle ja hoitajalle jää voimia asioiden jatkohoitoon.”

Lämpölamppu ja karitsoinut uuhi.

3.3 Karitsan elvyttäminen

Karitsaa voi joutua elvyttämään, jos se on syntyessään eloton tai veltto. Yleisin syy on pitkittynyt synnytys, jolloin karitsa on liian kauan synnytyskanavassa ja sille tulee hapenpuute. Hyviä keinoja ovat esimerkiksi karitsan hierominen lämpimäksi pyyhkeen avulla niin, että pulssi tuntuu. Tarvittaessa voi puhaltaa suuhun ja antaa tekohengitystä.

Karitsaa voi myös nostaa jaloista, jolloin mahdolliset henkeen vedetyt limat lähtevät liikkeelle. Sieraimet saa kaivettua limasta puhtaaksi oljenpätkällä. Jos limat eivät vieläkään irtoa, voi niitä koittaa imeä.

”Tärkeää on keskittyä eläviin ja pelastettavissa oleviin. Jos hyysätään kuolevia turhaan, menee helposti jotain pelastettavissa olevaa ohi. Kuolleista ei saa masentua, sillä aina pystytään pelastamaan enemmän kuin aiheuttamaan vahinkoa. Positiivinen ajattelu on tärkeintä.”

3.4 Syömätön uuhi

Jos uuhi menee syömättömäksi, kannattaa konsultoida pikimmiten eläinlääkäriä. Muutaman päivän poikimisen jälkeen uuhi saattaa syödä väkirehua huonommin, mikä on täysin normaalia. Jos uuhi lopettaa karkearehun syönnin, on sillä häiriö pötsin toiminnassa. Ensiapuna pötsihäiriöihin voi antaa pötsipastaa.

Uuhelta kannattaa kokeilla korvat, joiden tulisi olla lämpimät. Lisäksi on hyvä mitata kuume, jolloin saadaan poissuljettua utaretulehduksen ja kohtutulehduksen mahdollisuus. Nämä ovat yleisimmät syyt uuhen syömättömyydelle poikimisen jälkeen ja vaativat aina viipymättä hoitoa ja antibioottikuurin.

Alilämpö voi liittyä pötsin pysähtymiseen tai karitsointihalvaukseen eli poikimahalvaukseen (kalkkiaineenvaihdunnan häiriö). Jos uuhen hengitys haisee asetonilta, on se merkki ketoosista. Tällöin uuhella on sokeritasapainossa häiriötä.

Uuhen syöntiä voi yrittää parantaa tarjoamalla kuivaa heinää tai olkea. Väkirehut kannattaa jättää kokonaan pois. Jos tämä ei auta, pötsipastan avulla voi yrittää korjata pötsin mikrobitoimintaa. Jos syömättömyys pitkittyy, voidaan uuhelle tarjota pellavalimaa, energialisää ja kalkkia. Tärkeintä olisi puuttua tilanteeseen mahdollisimman nopeasti.

3.5 Eläinlääkäri karitsoinnissa

Vaikka eläinlääkärin tarve karitsoinnissa onkin hyvin vähäistä, kannattaa olla tiedossa eläinlääkäri mahdollisia kiireellisiä tilanteita varten. Jos uuhi on selvästi kipeä, on hyvä konsultoida eläinlääkäriä.

Yleisimmät karitsoinnin yhteydessä ilmenevät ongelmat ovat kohtutulehdus, kohdun ulosluiskahdus, kohtukierre tai poikimahalvaus. Lisäksi poikimiseen voi liittyä kipua, johon tarvitaan kipulääkettä – etenkin ensikoilla. Myöhemmin uuhi voi sairastua utaretulehdukseen, ja tarvitsee antibioottikuurin.

Jos joudut kutsumaan eläinlääkärin paikalle, hyvistä muistiinpanoista on hyötyä. On hyvä tietää, onko vastaavia ongelmia ollut samalla uuhella aiemmin tai onko sillä ollut jotain normaalista poikkeavaa edeltävinä päivinä. Eläinlääkäri toimii usein pitkälti lampurin tietojen ja kertomien asioiden varassa.

4 LAMPOLAN OSASTOINTI

Uuhet voi olla hyvä jakaa ryhmiin jo ennen karitsointia. Etenkin, jos käytössä on monen karitsointiryhmän malli. Yleensä lampaat on jaettu joutilaat, tiineet ja astutusryhmiin.

Vanhaan kanalaan tehdyssä lampolassa osastointi on tehty väliaidoilla ja ruokintapöydällä jakamalla.

4.1 Karitsointi laitumelle

Tavallisesti lampaat karitsoivat talvisaikaan lampolassa, mutta ympärivuoden tiinehtyvillä roduilla on mahdollisuus karitsoida myös kesäaikaan laitumella. Karitsointi laitumella eroaa hieman lampolassa tapahtuvasta karitsoinnista.

Positiivisia puolia laitumelle karitsoinnissa ovat puhtaus ja tila. Lampailla on tilaa valita karitsointipaikkansa. Ne vetäytyvätkin useimmiten laumasta syrjään karitsoimaan ja luomaan suhteen karitsaansa rauhassa. Sääolosuhteet saattavat kuitenkin luoda haasteita laidunkaritsointiin, joten olisi hyvä, jos uuhilla olisi riittävän suuri tila myös katettuna tai vapaa pääsy lampolaan. Uuhen tulisi saada oma rauha karitsoinnille, vaikka ulkona sataisi.

Varsinaisiin karitsointikarsinoihin laitumella ei kaikkia uuhia laiteta. Jos uuhi tekee esimerkiksi neloset tai jotenkin muuten on tarvetta tarkkailla sitä enemmän, voidaan se siirtää karitsointikarsinaan kuten tavallisesti. On kuitenkin varmistuttava, että uuhella on koko ajan vähintään näköyhteys muuhun katraaseen. Adoptointi vaatii onnistuakseen karitsointikarsinan.

Hankalampaa on valvominen ja karitsoiden punnitukset. Uuhelta on varmistettava maidon tulo. Kolmen päivän painoja on vaikea ottaa karitsoista, jos ne eivät anna ottaa kiinni. Tällöin koko katras olisi hyvä saada rajattua pienemmälle alueelle. Karitsoiden maidonsaannin varmistaminen sujuu usein parhaiten sivusta seuraamalla. On hyvä varmistaa, että on nähnyt jokaisen karitsan käyvän utareella ja seurata, ettei kukaan niistä ala heiketä. Uuhet kuitenkin hoitavat pääsääntöisesti karitsansa itse ja siksi onkin tärkeää, että emo-ominaisuudet ovat kunnossa.

Karitsoita ja uuhia ei tarvitse lisäruokkia, jos tarjolla on hyvä rehevä laidun. Karitsoille on hyvä tehdä karitsakamari, kuten sisällä karitsoidessakin. Uuhille voidaan tarvittaessa jakaa lisäruokaa ja usein jaetaankin väkirehua ja kivennäistä.

Jos karitsointi tapahtuu laidunkaudella, voidaan laitumelle karitsoinut uuhi siirtää sisälle

karitsointikarsinaan muutamaksi päiväksi (3–5 vrk) ja sitten taas takaisin laitumelle karitsoidensa kanssa. Näin uuhen, karitsoiden ja maidon riittävyyden seuranta ja karitsoiden merkintä ja punnitus on helpompaa, ja tarvittavat adoptoinnit onnistuvat.

”Uuhet hoitavat karitsansa paremmin, kun saavat olla isossa tilassa. Ne vetäytyvät enemmän omiin oloihinsa ja saavat olla rauhassa. Pienemmässä tilassa menee helpommin sähellykseksi.”

4.2 Uuhet heti karitsoinnin jälkeen

Uuhelle kannattaa tarjota etenkin kylmällä lämmintä juotavaa. Pelkän veden lisäksi voi tarjota melassia, siirappivettä tai propyleeniglykolia. Etenkin vanhoille uuhille tämä on hyväksi. Uuhelle voidaan myös antaa ADE-vitamiinia.

Uuhet harvemmin karitsoinnin aikana juovat tai syövät, mutta heti karitsoinnin jälkeen etenkin juominen on tärkeää. Lisäksi tässä vaiheessa karitsointikarsinaan voidaan laittaa uuhelle karkearehua syötäväksi. Väkirehua uuhi ei heti karitsoinnin jälkeen tarvitse ja tärkeää olisikin, että uuhi keskittyisi luomaan suhdetta karitsaansa.

Huom!

Uuhien tarkkailu on tärkeää, jotta syömättömyys ja muut ongelmat huomataan ajoissa.

4.3 Uuhen siirtely

Käytännöt siitä, milloin uuhi siirretään karitsointikarsinaan, vaihtelevat eri tiloilla. Toiset siirtävät uuhen karsinaan vasta karitsoinnin jälkeen, toiset heti, kun karitsoinnin merkkejä näkyy. Osalla tiloista uuhet voivat aloittaa karitsoinnin ryhmässä, mutta siitä ne siirretään karitsointikarsinaan mahdollisimman pian, koska auttaminen ja adoptointi on näin helpompaa. Yleisin aika siirtää uuhi karitsointikarsinaan on heti, kun se on tehnyt ensimmäisen karitsansa.

Parhaiten uuhen saa siirrettyä karitsan avulla. Karitsa kannetaan uuhen edellä, uuhi seuraa kyllä karitsaansa. Karitsan on oltava uuhen näkökentässä eli noin ihmisen polven korkeudella. Toinen hyväksi todettu tapa on ottaa uuhi jalkojen väliin ja ohjata uuhta pitämällä kättä leuan alla. Uuhi hidastaa, kun sen päätä nostaa. Ensikot saattavat seurata karitsaansa huonommin, koska ovat usein hieman hämillään koko tilanteesta. Silloin ne voi ottaa narulla kiinni ja taluttaa.

Toisinaan uuhet eivät halua liikkua kesken karitsoinnin. Silloin on helpointa antaa uuhen karitsoida loppuun ja siirtää se vasta karitsoinnin jälkeen. Tarvittaessa uuhen voi aidata, jolloin muut eivät pääse häiritsemään karitsointia tai nuolemaan toisen karitsoita.

4.4 Karitsointikarsinat

Karitsointikarsinat ovat yleisesti kooltaan 1,5 x 1,5 metriä ja ne rakennetaan seinustoille, ryhmäkarsinan kulmiin tai ruokintapöydän äärelle, mikäli pöytää on riittävästi. Monikkouuhille tehdään usein vielä isommat karsinnat. Uuhet usein vetäytyvätkin sivumpaan karitsoidessaan, jolloin ne saattavat mennä valmiiksi tehtyyn avoimeen karsinaan itsekin.

Karsinat on helpointa rakentaa aitaelementeistä. Mahdolliset kolot, josta karitsat voivat karata, voi paikata oljella. Karsinoissa pitää olla riittävästi kuiviketta, jotta karitsat eivät pääse kylmettymään. Karsinoita on hyvä koota valmiiksi siltä varalta, että useat uuhet karitsoivat samanaikaisesti. Ne voi koota aidoissa olevien lenkkien avulla tai esimerkiksi liinoilla solmimalla. Karsinarakenteet voivat myös olla saranallisia.

Jos karitsointikarsinat tai karsinaelementit rakentaa itse, on otettava huomioon seuraavat asiat:

- Elementtien tulisi olla helposti liikuteltavia eikä liian painavia.
- Aidassa tulee olla rakoja, jotta uuhella säilyy näköyhteys muuhun laumaan. Raot eivät kuitenkaan saisi olla niin suuria, että karitsat pääsevät kulkemaan niistä tai saavat työnnettyä päätään alimmaisista aidanraoista. Hyvä rakoväli näihin aitoihin on noin 5 cm.
- Jos käytössä on karitsointien seuraamiseen valvontakamerat, aidat eivät saa estää näkyvyyttä. Verkko tai matalat aitaelementit ovat hyviä tähän tarkoitukseen.

Uuhet karitsoineen on hyvä pitää karsinassa muutamasta päivästä viikkoon. Etenkin kolmoset ja sitä suuremmat määrät karitsoita sekä adoptiot on hyvä pitää karitsointikarsinoissa pidempään, jotta uuhi varmasti luo vahvan siteen karitsoihinsa.

Uuhien ruokinta on helpointa, jos karitsointikarsinat tehdään suoraan ruokintapöydän äärelle. Tällöin karkearehu ja väkirehu voidaan jakaa pöydälle ja vesiastia voi olla pöydällä. Karitsointikarsinasta on löydyttävä myös paikka ämpärivedelle, paikka karkearehulle ja paikka väkirehulle. Hyvä korkeus ämpärille on 30–40 cm kuivikkeiden yläpuolella. Ämpäri voi roikkua aidan reunasta tai olla ämpäritelineessä. Maassa olevaan ämpäriin uuhet usein sontivat. Vettä voi lisätä ämpärillä tuoden tai vesiletkulla, jos sellaiseen on mahdollisuus.

Karitsointikarsinoissa on hyvä käyttää erilaisia merkkejä yksilöllisen hoidon varmistamiseksi. Jos uuhi on antibiootilla, voidaan karsina merkitä punaisella nauhalla. Jos taas johonkin karsinaan tarvitaan säännöllisesti lisäruokintaa, voidaan se merkitä keltaisella nauhalla.

Huom!

Hyvinvointikorvausta haettaessa karitsointikarsinan on oltava vähinään 2 m².

”Vähintään yksi karsina on hyvä olla valmiina koko ajan per ryhmä.”

4.5 Karitsointikarsinasta ryhmään tai vieriosastolle

Uuhet voidaan siirtää karitsointikarsinoista takaisin ryhmäkarsinaan siinä vaiheessa, kun uuhi ja karitsa ovat riittävän leimautuneita toisiinsa eikä pelkoa karitsan hukkaamisesta isolle alueelle enää ole. Siirtämistä liian suureen laumaan tulee välttää. Etenkin ensikoilla on tärkeää tehdä laumaan siirtyminen portaittain. Ensiksi voi rajata isomman alueen aidoilla 3–4 uuhelle karitsoineen, jolloin ne tottuvat taas olemaan laumassa. Ryhmäkoko ei saa kasvaa yli 20 uuhen.

Uuhet on hyvä jakaa ryhmiin karitsamäärän mukaan, jolloin ruokinta saadaan kohdennettua paremmin. Esimerkiksi ensikot on hyvä pitää omana laumanaan ja vanhat kakkosemät omanaan. Jos ruokintaa ei ole yksilöity karitsamäärän mukaan, ei ole merkitystä sillä, ovatko ykkösemät ja kolmosemät samassa ryhmäkarsinassa.

Uuhet karitsoineen voidaan siirtää myös niin sanotulle vieriosastolle karitsointikarsinasta. Tällä osastolla karsinat voidaan sijoittaa lähekkäin, jolloin ei tarvitse kulkea ympäri lampolaa huolehtimassa eripuolella sijaitsevissa karitsointikarsinoissa. Rehun ja veden jako on helpompaa, ja uuhet saavat jatkaa siteen luomista karitsoihin.

5 KARITSOIDEN HOITO

Karitsoita tulee tarkkailla päivittäin useasti ja seurata niiden vointia aina kun mahdollista. Näin mahdollisiin hiipumisiin ja muihin ongelmiin päästään puuttumaan nopeasti.

5.1 Ternimaito ja karitsan maidonjuonnin varmistaminen

Karitsan on tärkeää saada emänsä ternimaitoa mahdollisimman pian syntymänsä jälkeen. Kun uuhi on nuollut karitsansa, tulisi sen nousta reippaasti ylös ja pyrkiä kohti utaretta. Uuhen vedinkanavat on hyvä aukaista lypsämällä sieltä hieman maitoa. Muutaman suihkeen lypsämisellä voidaan varmistaa, että maito tulee vetimestä niin kuin kuuluu. On hyvä myös seurata, että karitsa ottaa vetimen oikeasti suuhunsa ja imee, eikä vain haaveile utaretta tökkien.

Jos karitsa ei mene itse utareelle tai halutaan varmistaa sen saama ternimaito, voi uuhelta lypsää 50 ml terniä ja juottaa se ruiskun tai tuttipullon avulla. Lypsettäessä on helppo havainnoida uuhen maidontuotantokykyä. Ternimaidon saanti on tärkeää paitsi karitsan vasta-aineiden muodostumiselle myös karitsan lämpimänä pysymisen kannalta. Ternimaidolla ehkäistään myös nivel- ja napatulehduksia.

Karitsoille annetun ternimaidon sekaan voi laittaa 5 ml ADE-vitamiinia. Karitsasta voi varmistaa riittävän maidonsaannin nostamalla sitä etujaloista ja katsomalla tarkistaa, onko mahassa maitoa. Kaikkien karitsoiden riittävä maidonsaanti tulee varmistaa, jotta kasvut pysyvät hyvinä ja tasaisina eikä menetetä yhtään karitsaa.

Karitsoita voi imetyskaudella tukijuottaa tuttipullolla. Hyvä toimintamalli on kiertää tuttipullo mukanaan kaikki karitsointikarsinat ja juottaa lisämaitoa tarvitsevat karitsat niiden ollessa kuitenkin koko ajan emänsä kanssa. Jos samat karitsat tarvitsevat jatkuvasti lisämaitoa, voi olla, ettei uuhi pysty hoitamaan näitä kaikkia. Silloin on hyvä ottaa ainakin yksi karitsoista tuttijuottoryhmään. Tuttipullolla annetun tukiruokinnan myötä karitsan on usein helppo oppia juomaan tutista myös tuttijuottoryhmässä.

Ternimaitoa voi lypsää pakastimeen uuhilta, joilta omat karitsat ovat kuolleet. Uuhen voi lypsää käsin tai pienellä käsinlypsykoneella. Jos lampaiden ternimaitoa ei ole, voidaan käyttää korvikkeena lehmien ternimaitoa juomajauheella terästettynä, sillä lampaanmaito on lehmänmaitoa ravitsevampaa.

Karitsoiden tulisi ensimmäisen 12 tunnin aikana saada ternimaitoa 15 % painonsa verran jaettuna useampaan pienempään annokseen.

Paino	Maitomäärä
3 kg	4,5 dl
4 kg	6,0 dl
5 kg	7,5 dl

5.1.1 Letkutus

Karitsa voidaan letkuttaa, mikäli se on vetelä eikä nouse ylös etsimään utaretta. Jos karitsa on niin heikko, ettei se jaksa imeä, on letkutus ainoa vaihtoehto. Letkutus voidaan toistaa parin tunnin välein, jos se ei tuota ensimmäisellä kerralla tulosta.

5.2 Korvamerkintä ja punnitus

Karitsat punnitaan ja korvamerkitään kolmen päivän iässä, jos korvat eivät ole liian pienet. Selkeintä on merkitä molemmat korvat yhtä aikaa. Käytännöt kuitenkin vaihtelevat: toiset rakentavat punnituspisteen yhteen paikkaan ja kuljettavat karitsat sinne, toiset taas kulkevat karsinasta toiseen vaa´an kanssa. Käytäntöön vaikuttaa olennaisesti se, millainen vaaka on käytössä. Toimivaksi havaittuja vaakoja ovat esimerkiksi kala- tai jousivaaka. Tällaisten vaakojen kanssa hyvänä apuvälineenä toimii Ikea-kassi tai muovinen kevyt heinäsaavi. Karitsa asetetaan selin kassin pohjalle, jolloin se ei pääse hyppäämään tilanteesta pois.

Jos käytössä on digitaalinen vaaka, on helpointa viedä karitsat punnituspisteelle. Saatavilla on vaaka, joka tunnistaa korvamerkit ja laskee päiväkasvut sen avulla eri punnitusten perusteella. Tällaisen vaa´an kanssa täytyy muistaa kirjata korvamerkit koneelle ennen punnituksia. Läpikäveltävän digitaalivaa'an avulla on helppo tehdä punnitukset aina laitumelta toiselle siirron yhteydessä.

Punnitukset ovat tärkeä laadunseurannan väline sekä oman työn että tuotosseurannan kannalta. Punnitusten avulla saadaan selkeitä tuloksia päiväkasvuista. Osa tiloista laittaa korvamerkit alle kahden kilon painoisille karitsoille myöhemmin, kun on varmistettu ja korvat ovat riittävän suuret merkkien kiinnitystä varten.

Korvamerkkimalli kannattaa valita rodun ja oman tarpeen mukaan. Jos minimerkit ovat liian suuret, voi käyttää mikromerkkejä ja laittaa aluksi merkin vain toiseen korvaan, ja lisätä toiseen korvaan kuuden viikon punnituksen yhteydessä. E-merkkejä on tällä hetkellä saatavana vain yhdessä koossa, joten jos niitä haluaa käyttää ja korvat ovat kovin pienet, voi merkitsemistä lykätä myöhemmäksi. Viimeistään kuuden kuukauden iässä karitsalla tulee olla molemmat merkit korvissa sekä aina, kun karitsa vaihtaa pitopaikkaa tai omistajaa.

Vinkki

Korvamerkkiin voidaan kirjata karitsalle karsinakoodi tai laittaa merkkiin kiinni pätkä eriväristä sähköteippiä tai pieni erivärinen nippuside merkiksi karsinasta. Jos karitsa on karannut, niin sen avulla on helppo palauttaa oikeaan karsinaan. On tärkeää huomata, jos joku on eksynyt. Yleensä karkurit huutavat emänsä perään.

Merkkien värin saa valita itse. Sen avulla voikin helpottaa eläinten tunnistamista kauempaa. Jos tilalla on eri lammasrotuja, voi puhdasrotuisilla ja risteytyksillä olla omat värinsä. Samoin voidaan erotella pässit ja uuhet.

Korvamerkit on hyvä suihkuttaa desinfiointiaineella ennen kiinnitystä. Merkin kiinnityksen jälkeen voidaan kiinnityskohtaan suihkuttaa haavaspraytä, esimerkiksi antibioottisuihke Engemyciniä.

5.3 Navat ja silmät

Huolellisella kuivituksella ja oikeanlaisella hoidolla voidaan välttyä lähes kokonaan napatulehduksilta. Joillain roduilla on ongelmana sisäänpäin kääntyvät silmäluomet. Navat ja silmät tarkastetaan yleisimmin merkkienlaiton yhteydessä kolmen päivän iässä.

5.4 Rokottaminen ja madotus

Lampaat olisi hyvä rokottaa klostridioosia vastaan. Käytännöt kuitenkin vaihtelevat eri tiloilla. Osa on todennut, ettei rokote kata riittävän hyvin omalla alueella esiintyviä klostridioosikantoja. Eniten käytössä on Bravoxin.

Uuhet rokotetaan tavallisesti 2–4 viikkoa ennen karitsointia. Jos uuhta ei ole karitsana rokotettu, perusimmunisointi tulee tehdä ennen astutusta, jolloin tarvitaan kaksi rokotuskertaa ja niiden välillä on oltava vähintään neljä viikkoa. Rokotetulta emältä karitsa saa passiivisen immuniteettisuojan, joka suojaa karitsaa 12–16 viikon ajan. Ensimmäisen rokotteen karitsa saa n. 10 viikon iässä. Rokotusikä vaihtelee, sillä karitsat ovat usein hieman eri-ikäisiä keskenään. Rokotuksessa nuorimpien tulee kuitenkin olla vähintään kaksi viikkoa vanhoja. Mikäli karitsan emää ei ole rokotettu, karitsa tulee rokottaa toisella elinviikolla. Toinen rokotus karitsalle annetaan joka tapauksessa 4–6 viikon kuluttua. Vain terveitä eläimiä saa rokottaa. Karitsat on helpointa rokottaa ennen ulospääsyä.

6 ADOPTOINTI

Tärkeintä adoptoinnin onnistumisen kannalta on ajoitus. Uuhi huolii adoptoitavan karitsan juuri ennen omaa karitsointiaan tai oman karitsointinsa aikana, mutta ei enää oman karitsointinsa jälkeen. Jos uuhi tekee kuolleen karitsan, pitäisi tilanteessa olla heti paikalla ja siirtää sille karitsa esimerkiksi nelosista mieluusti jo puolen tunnin sisällä. Uuhi hyväksyy yleensä karitsan ongelmitta, kun se viedään uuhelle nuoltavaksi ennen sen omaa karitsaa.

Karitsa on hyvä viedä karsinaan uuhen takaa, jolloin se ei välttämättä huomaa, mistä karitsa tuli. Karitsan olisi tärkeää olla samankokoinen kuin uuhen muut karitsat ja myös samanvärinen, etenkin, jos uuhi ehti nähdä kuolleen karitsansa. Adoptoitava karitsa voidaan naamioida vastasyntyneeksi sitomalla sen jalat hetkeksi, jolloin se makaa vastasyntyneen tavoin uuhen hoidettavana. Karitsa pitää pyöritellä karitsointilimoissa tai sikiönesteessä ennen uuhelle vientiä.

Jos adoptoitava on yhtään vanhempi, esimerkiksi jo kahden päivän ikäinen, se on hyvä pestä ennen, jotta siinä olisi mahdollisimman vähän vieraita hajuja. Pesun jälkeen se kastellaan sikiönesteillä tai uuhen limoilla. Sikiönestettä voi pitää varalta purkissa viileässä, jotta sitä saa hyödynnettyä tällaisissa tilanteissa. Sillä, onko sikiöneste uuhen omaa vai purkista otettua, ei ole huomattu olevan merkittävää eroa. Suositeltavaa on käyttää uuhen omia limoja ja sikiönestettä.

Adoptio voidaan toteuttaa myös adoptioaitojen avulla. Uuhi laitetaan aitaan, jolloin se on siinä hieman samalla tapaa kuin lehmä parressa. Uuhen tulee päästä koko ajan syömään, juomaan ja makuulleen. Kun uuhi on kiinni, karitsa pääsee vapaasti imemään utaretta ja uuhi tottuu karitsan kosketukseen. Jos uuhi on levoton, voi aitaan kiinnittää levyn, jolloin uuhi ei näe karitsaa. Tämä rauhoittaa usein tilanteen. Parhaimmissa tapauksissa uuhi hyväksyy karitsan päivässä, mutta tapauskohtaisesti hyväksymiseen voi mennä viikkokin. Kun uuhi päästetään irti, pitää tilannetta tarkkailla, ettei se ala puskea karitsaa. Jos näin käy, voidaan aidan kanssa jatkaa vielä muutama päivä ja kokeilla uudelleen.

Alle päivän ikäisille adoptoitaville karitsoille on hyvä suunnitella jo valmiiksi paikka. Kun uuhi tekee kuolleen karitsan tai saa vähemmän karitsoita kuin pystyy hoitamaan, tiedetään, mistä karitsa haetaan. On huomattu, että uuhi, jolta oma karitsa on kuollut, hyväksyy paremmin adoptiokaritsan kuin uuhi, joka on saanut esimerkiksi vain yhden karitsan.

”Karitsa viedään uuhelle salaa takaapäin. Sisätutkimuksesta saadaan karitsaan uuhen peräpään omia hajuja ja siitä karitsa voidaan siirtää uuhen eteen. Adoptio pitää päästä tekemään mahdollisimman nopeasti.”

Hyviä käytännön kokemuksia löytyy Lammas ja Vuohi lehdessä: *Karitsoiden adoptointi – kaikinpuolin kannattavaa, J.Alamikkotervo. Lammas ja vuohi, 1/2011*

6.1 Karitsoiden ruokinta

Hyvät rehut ovat kaiken perusta. Hyvän karkearehun D-arvo on yli 70. Kasvaville karitsoille tulisi valita aina paras rehu. Karitsoille on hyvä antaa myös lisävitamiinia ensimmäisen viikon aikana, jos sitä ei annettu jo ternimaidon antamisen yhteydessä. ADE-vitamiini, joka sisältää myös seleeniä, on tähän hyvä. Vitamiinia annetaan karitsoille ensimmäisen kerran päivän ikäisenä ja yhteensä niiden tulisi saada sitä kolme kertaa ensimmäisen viikon aikana.

7 KARITSAKAMARI

Karitsakamari on karitsoille viihtyisä ja turvallinen paikka, jossa ne voivat rauhassa opetella rehujen syöntiä ja kehittyä yksimahaisesta märehtijäksi ennen emän maidolta vieroitusta. Hyvinvointituen ehtojen ja eläinsuojelulain vaatimusten mukaan karitsakamarin pinta-ala täytyy olla vähintään 0,2 m²/karitsa. Kaikkien karitsoiden tulee mahtua syömään samanaikaisesti.

Uuhet eivät pääse karitsakamariin, joten karitsoiden ei tarvitse kilpailla lehtevästä korsirehusta uuhien kanssa. Karitsakamarin voi koota irtoaidoista karitsoiden tilantarvetta vastaavasti. Karitsat kulkevat karitsakamariin aidassa olevien säädettävien kulkuaukkojen kautta. Karitsakamarin voi tehdä myös laitumelle, jossa on huomioitava sääsuojaa antavan katoksen tarve.

7.1 Havaintoja karitsakamarista

Karitsat viihtyvät parhaiten tilavassa karitsakamarissa, jossa on hyvä kuivitus ja lämpölamppu sekä hyvälaatuista rehua vapaasti tarjolla. Hyvä kuivitus suojaa karitsoita bakteereilta ja taudinaiheuttajilta, sillä pienten karitsoiden vastustuskyky ei ole vielä täysin kehittynyt ja ne ovat alttiimpia sairauksille. Olki on tavallisin kuivike karitsakamareissa.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Metallisissa aidoissa useat kulkuaukot varmistavat vapaan pääsyn myös aremmille karitsoille.
- Karitsat löytävät karitsakamarin parhaiten sen ollessa valmiina karitsoiden tutustuessa karitsointikarsinan jälkeen uuteen karsinaan.
- Karitsoinnin alkuvaiheessa useita karitsakamareita, jotka sitten yhdistetään noin kuuden viikon iässä suureksi karitsakamariksi.
- Sijainnin on hyvä olla lähellä ruokintapöytää, jotta karitsoiden ei tarvitse erkaantua kauas uuhista mennäkseen syömään. Tällöin myös karitsoiden tarkkailu on vaivatonta.
- Kevätkaritsoinneissa karitsakamarin luona on hyvä olla kärpäslamppu, koska maito houkuttelee kärpäsiä.
- Karitsakamariaidassa ihmiselle oleva portti helpottaa työtä.

Kulmaan rakennettu karitsakamari.

Karitsakamari, jossa on lämpölamppu.

Karitsakamarin portti.

7.1.2 Karitsakamarin sijoittelu

Karitsakamarin tulee olla karitsoille houkutteleva ja viihtyisä. Sen sijoittelussa on hyvä ottaa huomioon näköyhteys emään, valoisuus, vetoisuus ja lämmitysmahdollisuus sekä työnsäästön kannalta rehuastioiden ja vesipisteen helppo puhdistus ja ruokinta. Lämpölamppua asennettaessa huomioidaan korkeus lämmöntuoton ja paloturvallisuuden näkökulmasta. Karitsakamarin vesipisteen voi sijoittaa karitsoiden kannalta optimaaliselle korkeudelle, mikä parantaa vedensaantia heti rehunsyönnin jälkeen.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Tilava ja keskellä oleva karitsakamari on karitsoille houkuttelevampi kuin syrjäisellä paikalla.
- Karsinoiden päädyssä olevat kamarit houkuttelevat karitsoita siirtymään karitsakamariin emojen ruokinta-aikana, jolloin karsinoiden takareunasta tulee juoksurata.
- Lämpölamppujen tarve riippuu karitsointiajankohdasta.
- Tehdään karitsakamari lampolan lämpimälle puolelle, jolloin siitä tulee houkuttelevampi.
- Karitsat viihtyvät kiinteän seinän luona, joka on vedottomin paikka.
- Paikanvalinnassa keskeistä on työn helppous ja hoito häiritsemättä lampaita.
- Karitsakamari kannattaa sijoittaa vedottomimpaan paikkaan auringon puolelle, sillä karitsat viihtyvät auringossa.

Ruokintapöydässä on karitsoille oma väli, josta voivat syödä uuhien mukana karitsakamarin rehun lisäksi.

7.1.3 Juottokaritsat

Lisäjuomana karitsoille annetaan tarvittaessa karitsan juomarehua tuttipullosta, sangosta tai juoma-automaatista. Itse tehty korvike, vuohenmaito tai lehmänternimaito voivat myös olla juomavaihtoehtoina. Juotettavat karitsat ovat joko omana ryhmänään tai uuhen alla. Juottoaikana juomarehua kuluu 10–20 kiloa juotettavaa karitsaa kohti. Juomalta vieroitetaan 15 kilon painoisena ja usein kahdeksan viikon ikäisenä.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Kaupallisissa juomarehuissa oli tiloilla käytössä yleisesti kolmea eri vaihtoehtoa.
- Neljän viikon ikään asti annetaan juomaa vapaasti, sitten säännöstellään, jotta oppivat paremmin märehtijöiksi.
- Vain orpokaritsoille täysjuotto, muille osajuotto.
- Orpokaritsat merkitään nippusiteellä korvamerkkiin.
- Erivärisillä nippusiteillä korvamerkkiin myös tieto sairastetusta ripulista tai antibioottihoidosta.
- Juomarehua pyritään välttämään adoptoimalla karitsa toiselle uuhelle.
- Täysjuotetut omana ryhmänään, lisäruokitut uuhen alla.
- Pyritään vähentämään juottokaritsoita jalostuksen avulla.
- Kaupallisella karitsan juomarehulla juotto on selkein ratkaisu.
- Juomarehun valintaperusteena on hyvä sekoittuvuus tai mahdollisimman pieni pölyävyys.
- Punnitut painot otetaan syntyessä ja kolmen päivän iässä. Painonkehitys määrittelee osajuottotarpeen.

Karitsan juoma-automaatti.

7.1.4 Rehu- ja vesiastiat

Karitsakamarirehua tarjotaan karitsoille kaukalosta, vadista, laatikosta, aitaan kiinnitettävästä astiasta tai väkirehuautomaatista. Oleellista on, että ruokinta-astiat ovat helposti puhdistettavia ja rehut vaihdetaan päivittäin. Rehuastioiden ja automaattien valinnassa ja sijoittelussa otetaan huomioon karitsoiden mahdollisuus päästä sotkemaan rehua sorkillaan. Ruokailutilaa täytyy olla riittävästi, etteivät karitsat tilan puutteen takia ruuhkaudu rehuastioiden luokse ja astu rehuastioihin.

Likaantunut rehu vaihdetaan puhtaaseen. Rehua tulee olla vapaasti saatavana, eikä se saa päästä loppumaan. Karitsanrehujen sijasta voidaan käyttää myös vasikanrehua erityisesti suomenlampailla.

Karitsakamarin rehukaukalot, rehuhäkit ja vesipiste on oltava helposti puhdistettavia ja rehut vaihdettava päivittäin, jotta ne pysyvät puhtaina. Myös vesipiste puhdistetaan päivittäin, jotta puhdasta ja raikasta vettä on koko ajan saatavana.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Rehuastioita/-automaatteja on oltava riittävästi, sillä karitsat syövät tehokkaimmin iso porukka kerrallaan.
- Astian on oltava mahdollisimman korkealla, jotta papanat ja sorkat eivät eksy rehun sekaan.
- Seinään kiinnitetty kaukalo pysyy puhtaana.
- Suunnitelmissa on ostaa karitsan rehuvaunuja, joita voi käyttää myös laitumella (karitsan rehuvaunu on käytännöllinen, koska sitä voi siirtää laitumella ja se on katettu ja suojattu sateelta).
- Naakat sotkevat laitumella annetun karitsanrehun.
- Pienenä opetetut karitsat tottuvat käyttämään tilan astioita tai nuolukiviä ja osaavat syödä lisärehua heti.
- Uimurikuppi on helppohoitoinen ja pysyy puhtaampana kuin erilliset juoma-astiat.

Hyväksi havaittuja rehuautomaatteja:

6 litran ruokinta-automaatti

106 litraa, saatavana lisävarusteena kansi

Erilaisia karitsakamareita

7.2 Karitsakamarirehu

Karitsakamarirehuna tarjotaan joko ostoväkirehua tai viljaa ja härkäpapua tai rypsiä. Vilja ja härkäpapu voidaan syöttää joko kokonaisena tai murskattuna. Kivennäinen voidaan sekoittaa viljaväkirehuun tai antaa nuolukivenä. Kivennäinen on tärkeä osa väkirehua; se mm. ehkäisee virtsakiviä. Tilan kivennäisrehun valinnassa otetaan huomioon korsirehun kivennäispitoisuus, erityisesti kalsiumin määrään on kiinnitettävä huomiota monilajisissa nurmirehuissa. Myös suola on usein nuolukivenä.

Karkearehuksi valitaan paras ja lehtevin saatavilla oleva rehu, jonka avulla märehtijäksi kehittyvä karitsa oppii parhaiten hyödyntämään karkearehua. Hyvän säilörehun D-arvon on yli 70. Varhainen heinän syönti nopeuttaa pötsin kehitystä. Karitsa kehittyy märehtijäksi kahdeksan viikon ikään mennessä. Sitä ennen karitsan ravinnon tarve täytetään maidolla ja väkirehulla. Esimerkki kotoisesta rehuseoksesta karitsakamarissa: ohra/kaura ¾ seoksesta sekä härkäpapu ja kivennäinen ¼ seoksesta. Karitsakamarirehua kuluu karitsaa kohti 15–20 kg. Kymmenelle karitsalle on siis varattava 150 kg viljaa, 50 kg härkäpapua ja kivennäistä.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Väkirehun valintaperusteita ovat omavaraisuus, yhteistyötilojen rehut, maistuvuus, hinta, laatu ja saatavuus säkkitavarana läheisestä Hankkijasta tai se, että väkirehu täydentää mahdollisimman hyvin omaa säilörehua.
- Karitsoille omaa väkirehua annetaan neljän viikon ajan, sen jälkeen siirrytään uuhien rehuun, joka on terästetty rypsillä.
- Neljä viikkoa annetaan väkirehua vapaasti, sitten rajoitetusti, jotta märehtiminen tehostuu. Alkuperäisrodulla väkirehua vapaasti vieroitukseen asti.
- Progutia sisältävä väkirehu on minimoinut ripulin.
- Täysrehulla varmistetaan tasapainoisempi ruokinta.
- Viljan murskaaminen parantaa karitsoiden syöntiä.
- Herneen lajittelutähde on hyvää, koska herneet ovat haljenneita.
- Karkearehuna lehtevä säilörehu, joka vaihdetaan usein.
- Valkuaispitoinen heinä ja säilörehu.
- Karkearehun kulutus kasvaa muutaman viikon iässä, kun karitsat alkavat märehtiä.

7.2.1 Hävikki

Parhaimmillaan rehuhävikki on pientä, vain muutama prosentti. Kun karitsoiden väkirehu vaihdetaan päivittäin, niin puhdas rehu voidaan antaa uuhille. Likaantunut rehu hävitetään pois. Karkearehua ei tarvitse vaihtaa päivittäin, vain silloin, kun se on likaista.

TUOTTAJIEN HAVAINTOJA:

- Täysrehu on alkuun parempi, koska karitsat syövät vähän ja jos tarjolla on kauraa/rypsiä, syövät mieluummin pelkkää rypsiä ja kaivavat kauran astioista maahan.
- Rehut vaihdetaan kaksi kertaa päivässä ja hävikki on yleensä pientä.
- Hävikki on vähäistä.
- Hyvän ruoka-automaatin aikana ei ole ollut hävikkiä.
- Annettaessa rehua kaksi kertaa päivässä sen verran kuin syövät, niin ei tule hävikkiä ja rehu pysyy puhtaana.

7.2.2 Käytössä olevia karitsakamarirehuja

Karitsakamarirehussa pitää olla sekä energiaa että valkuaista, jotta karitsoiden hyvä alkukasvupotentiaali saadaan hyödynnettyä. Energiantarve voidaan saada täytettyä hyvillä kotoisilla viljoilla, esim. ohra-kaura-seoksella, mutta 18 % valkuaistarpeen täyttämiseen tarvitaan valkuaisrehua joko palkokasveista tai valkuaistiivisteistä.

Lampaille sopivia viljoja ovat kaura ja ohra sekä vehnä rehuarvoista riippuen. Viljat voidaan syöttää karitsoille kokonaisina tai murskattuina. Kotoisia valkuaisrehuja ovat herne ja härkäpapu. Karitsoille kuiva herne voidaan liottaa tai rikkoa sulavuuden parantamiseksi. Myös lajittelutähteen rikotut herneet ovat hyvä valinta valkuaisrehuksi. Vaihtoehto valkuaistäydennykseen ovat kaupalliset valkuaisväkirehut.

Koska uuhille ja karitsoille syötetään usein samaa väkirehua, kannattaa väkirehuksi valita mahdollisimman hyvin omaa karkearehua täydentävä ostorehu, jolloin saadaan ostorehusta paras hyöty. Kotoisen rehun ruokinnalliset arvot ja säilönnällinen laatu selviävät rehuanalyysin avulla. Esimerkki kotoisesta väkirehuseoksesta: Kaura-ohra-herne + kivennäistäydennys herneen määrän vaihdellessa alkuvaiheen 18 raakavalkuaisprosentista vieroituksen ajan 16 prosenttiin.

Alla taulukossa esimerkkejä alkuvuonna 2022 saatavilla olevista rehuista ja niiden pitoisuuksien vaihtelusta. Ajankohtaiset tiedot kannattaa tarkistaa rehutoimittajilta. Taulukon tiedot on koottu rehumyyjien kotisivuilta ja Luken taulukosta.

Lammasrehut ja niiden pitoisuuksien vaihtelu, 2022

Juomarehut		**Raakavalkuainen % ka**			
Sprayfo		23,8			
Lamlac		25,3			
Novilam		23			
Startti Maitojuoma		21,6			
Primo Acid		21,5			
Väkirehut	**Energia MJ/ kg ka**	**Raakavalkuainen % ka**	**Ca g/kg ka**	**P g/kg ka**	**Mg g/kg ka**
Karitsa-Krossi, saatavana myös luomuna	12,2	19,2	11,4	5,7	3,8
Lammas-Krossi täysrehu	11,8	19,2	16	6,6	4,2
Lampaan herkku	12,2	17	12,5	6,8	4,6
Lammas Tähti	11,7	16,8	7	6	5
Lammas Tähti Luomu Basic	12,6	16	16	4	3
Teho Karitsan alkukasvatusrehu	12,4	18	11	4	2,5
Teho Lammas Omega	11,8	20	21	7	4
Pikku Mullin Herkku	13	18	11,3	7,4	5,5
Primo Starter	13	20,1	11,4	6,5	3,8
Primo Hieho	12,4	20,2	11,4	6,8	4,5
Valkuaisrehut					
Rypsi Krono	11,6	30,8	7,4	12,4	5,7
Luonnon Krono tiiviste	12,5–13,1	29–32	5,5	10,5	5
Lammas Tähti 240 Luomu Basic	12,6	21,1	7	6	5
Opti 34	11,6	30	7,05	11,5	4,91
Rypsirouhe	11,3	34,7	5,6	14,6	5,1
Viljat					
kaura 45–54 kg/hl	11,5	11,4	0,5	3,5	1,2
ohra 60–64 kg/hl	13,2	10,2	0,3	3,6	1,2
herne	13,3	19,8	0,7	4	1,3
härkäpapu	12,8	25,8	1	5,7	1,3
vehnä 76–80 kg/hl	13,6	9,7	0,3	0,7	1,2
Kivennäisrehut					
Luonnon lammaskivennäinen			140	90	100
Lammas Melli			117	52	51
Lammas Tähti			110	50	37
Teho Lammas Kivennäinen			170	58	42
Nuolusanko Lammas			150	75	80
Nuolukivi KNZ Lammas			hivenravinteet ja magnesium		

Lähdeluettelo: Lampaiden ja vuohien luonnonmukaisen tuotannon hyvät toimintatavat, ProAgria 2022
Finlex 38/2017, lampurikyselyt ja haastattelut, Luken rehutaulukot, rehuvalmistajien myyntisivustot

Vieroitetut pässikaritsat laitumella.

Laitumelle siirtyminen olisi hyvä tehdä varoen, jotta uuhet ja karitsat ehtivät tottua rehumuutokseen. Karitsoiden laidunkasvua voi tehostaa totuttamalla ne hyvissä ajoin karkearehun syöntiin. Yleensä laitumelle ei tehdä enää karitsakamaria karitsoille, ellei ryhmässä ole paljon pieniä ja lisärehua tarvitsevia.

Laitumelle sopiva karitsan ruokinta-automaatti.

Laitumella toimiva karitsakamari.

Huom!

Hyvinvointikorvausta voi hakea, jos karitsoilla, jotka eivät ole laitumella, on karitsakamari tai vastaava rajattu alue käytössään kahden viikon iästä alkaen ja sen vähimmäispinta-alavaatimus on 0,2 m²/karitsa.

8 JUOTTOKARITSAT

Montako karitsaa uuhelle sitten kannattaa jättää? Se on hieman makuasia ja riippuu myös rodusta sekä tietysti uuhesta ja sen emo-ominaisuuksista. Jalostusvalinnoilla kannattaakin suosia uuhia, jotka lypsävät riittävästi ja osaavat huolehtia useastakin karitsasta.

Juottokaritsoita tulee katraan koon mukaan vuosittain muutamasta kymmeniin. Karitsat joudutaan ottamaan niin sanotuiksi juottilaiksi, jos uuhelta ei tule jostain syytä maitoa, se saa enemmän karitsoita kuin kykenee hoitamaan, kuolee karitsoidessaan tai on muuten kykenemätön hoitamaan karitsansa. Juottokaritsoiden ruokintaan on kaksi yleistynyttä toimintamallia: tuttipullo tai tuttiämpäri. Lisäksi karitsoilla voi olla juoma-automaatti.

Karitsan juottomalli voi olla esimerkiksi alla olevan taulukon kaltainen. Karitsan tulisi saada ternimaitoa vähintään ensimmäisenä päivänään.

ikä	maitojuoma (ml/kerta)	juottokerrat päivässä
1 pv	50	6
2–4 pv	50	6
5–10 pv	90	5
11–15 pv	300	3
16–21 pv	600	2
4-viikkoinen	600	2
5-viikkoinen	800	2
6-viikkoinen	500	2
7-viikkoinen	500	1

(Lähde: Sheep-signals, 2016)

8.1 Tuttipulloruokinta

Tuttipullolla ruokittaessa karitsan voi usein ruokkia sen ollessa vielä emän alla. Näin side emään ei katkea ja karitsa saa samalla käytösmallia emältään. Tuttipulloruokinta vie kuitenkin helposti enemmän aikaa kuin tuttiämpärillä ruokkiminen.

Tuttipulloruokinnassa karitsa saa koko ajan yksilöllistä hoitoa ja sen juomista maitomääristä voidaan pitää kirjaa. Jos juotettavat karitsat ovat laumana ja niitä juotetaan tuttipullolla, on hyvä jakaa lauma kahtia esimerkiksi matalalla väliaidalla. Jo juotetut karitsat voidaan siirtää aidan toisella puolelle ja lopuksi poistaa aita. Näin voidaan varmistua siitä, että kaikki saavat maitoa.

8.2 Tuttiämpäriruokinta

Tuttiämpäriruokinta on toimivin vaihtoehto isommissa katraissa. Karitsoita voidaan ennen juottoryhmään siirtämistä tukijuottaa niiden ollessa vielä emon alla, jotta ne oppivat juomaan tutista ja voidaan helpommin siirtää juottoryhmään. Juottokaritsat kerätään omaan karsinaansa juottoryhmäksi.

On tärkeää aloittaa tukijuotto ajoissa. Ensimmäisen 2–3 viikkoa karitsoille voidaan tarjota maitoa vapaasti ja kaikki juottokaritsat voivat olla samassa karsinassa. Yli neljän viikon ikäisille ei voi maitoa enää antaa vapaasti, sillä joku ryhmässä syö liikaa. Karitsat olisikin tällöin hyvä jakaa maksimissaan viiden karitsan ryhmiin, jolloin kaikille on tuttiämpärissä oma tutti. Kylmää maitoa voi olla tarjolla vapaasti.

Kuusiviikkoiset juottokaritsat voi siirtää takaisin muun katraan sekaan ja juottaa sinne tuttiämpäreillä. Karitsat osaavat silloin jo tulla tutille itse. Laumaan laittaminen on tärkeää, jotta karitsat saavat aikuisilta uuhilta käytösmallia ja pääsevät hyvin laumautumaan. Tuttiämpäriä voidaan käyttää myös emän kanssa olevien karitsoiden tukijuottoon.

Muista!

Tarkista ennen karitsointia, että tutit ovat ehjiä ja varatutteja on riittävästi.

”Luonnonkumiset ruskeat tutit ovat parhaita, niistä kuitenkin pitää isontaa reikää, jotta karitsa saa maidon tulemaan. On tärkeää, että tutin reikä on aina sopivan kokoinen.”

8.3 Hapanjuotto

Karitsoita voidaan juottaa myös hapatetulla maidolla, jolloin vatsa- ja suolistohäiriöitä on vähemmän. Maito voidaan hapattaa esimerkiksi piimällä tai hapatusaineella.

Maitoseos karitsalle:

1l maitoa
1dl viiliä tai piimä

Hapatetaan huoneenlämmössä noin 1 vrk ennen käyttöä.
(Tuottava lammastalous, 1994)

8.4 Hätävarana ternimaidon keinoruokinta

Jos eteen tulee tilanne, jossa ternimaitoa ei ole saatavilla, voidaan valmistaa ternimaidon korviketta vanhan reseptin mukaisesti. Annostelun kanssa on oltava tarkkana. Olisi tärkeää varastoida ternimaitoa ennen karitsointikautta pakkaseen.

1 litra maitoa
1 muna
hiukan sokeria tai hunajaa
hiukan suolaa
1 rkl ruokaöljyä tai liuosvitamiinia
1 dl rasvaista piimää

Seos tulisi lämmittää annos kerrallaan.
(Lähde: Käytännön lammastalous, 1987)

9 VIEROITUKSESSA ONNISTUMINEN

Vieroituksessa on useita toimivia malleja. Tärkeintä on vieroittaa pässikaritsat ajoissa, jotta ne eivät pääse astumaan emäänsä tai uuhikaritsoita. Vieroituksessa uuhet siirretään kuuloetäisyyden ulkopuolelle ja karitsat jätetään tuttuun paikkaan.

Vieroitusikä vaihtelee eri tiloilla. Toiset lampurit vieroittavat iän ja toiset painon mukaan. Esimerkiksi suomenlammaskaritsat olisi hyvä olla vieroitettaessa vähintään 20 kiloa painavia. Aikaisintaan vieroitus tapahtuu kahden kuukauden iässä, mutta mitä pidempään karitsat ovat emiensä kanssa, sitä paremmat tulokset yleensä saadaan. Pässikaritsat tulisi vieroittaa viimeistään 3–4 kuukauden iässä. Kasvuissa on tavallisesti pieni notkahdus vieroituksen aikaan.

Karitsat voidaan vieroittaa yhdeksi laumakseen tai erottaa uuhi- ja pässikaritsat omiksi laumoikseen. Jako olisi hyvä tehdä vasta muutaman viikon päästä, jotta kerralla tulisi vain vähän muutoksia. Karitsat on hyvä jakaa omille laitumilleen, etenkin suomenlampaiden ja kainuunharmaksien kohdalla, sillä uuhikaritsat tulevat jo hyvin nuorena ensimmäisiä kertoja kiimaan. Karitsat olisi hyvä laittaa aina puhtaille laitumille. Uuhikaritsat voidaan myös jättää emiensä kanssa.

Uuhien maidontuotantoa on syytä seurata vieroituksen jälkeen, sillä maitoa ei saa jäädä utareisiin tulehtumisriskin takia. Osa uuhista on hyviä lypsäjiä vielä vieroituksen jälkeenkin. Karitsat voidaan päästää vielä imemään uuhien luo harvemmin, jotta utareet tyhjenevät varmasti tai vieroitus voidaan tehdä kerrasta poikki menetelmällä.

Uuhet olisi hyvä siirtää huonommalle laitumelle tai ottaa sisälle huonommalle rehulle, jotta maidontuotanto hiipuisi toivotulla tavalla. Suurimmalla osalla uuhista maito kuitenkin vähenee luonnollisesti, kun vieroitusikä lähenee. Uuhia voidaan myös lypsää vieroituksen jälkeen 3. ja 6. (ja vielä tarvittaessa 9.) päivänä, jotta saadaan varmistettua utareiden pysyminen terveenä ja mahdolliset lypsykauden aikana tulleet oireettomat utareongelmat huomataan heti.

”Tärkeää kaikessa on uskaltaa kysyä. Jos jokin asia mietityttää, ota rohkeasti yhteyttä lammasasiantuntijaan, kokeneempiin lampureihin tai eläinlääkäriin.”

PRO Agria

LAMMAS

- NÄE JA YMMÄRRÄ
- SITOUDU JA TOTEUTA
- SAA AIKAAN TULOKSIA

Onnistumme yhdessä!

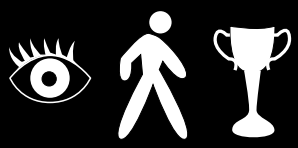

TAVOITE

Säilörehu
kaiken A ja O
Laatu
Määrä
Täydennysrehut
kannattavasti

✔ Hyödynnä
15 000 €
✔ Nyt myös
talouspalveluja

NEUVO
VARMUUTTA!
RATKAISUJA!
TULEVAISUUTTA!

Nurmet kuntoon

- maan kasvukunto
- perustamisen kylvöjälki ja kasvuston tiheys
- ravinteiden tasapaino
- nurmiseos

Luomuako?
- lisätuloja
- sopii lampaalle

proagria.fi/lammas

Lisää karitsoinnista

ProAgrian Tieto Tuottamaan sarjan julkaisussa 121,
Lampaan kasvattajan käsikirja.

PRO
Agria

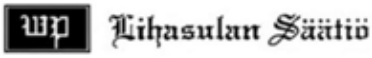
wp
Lihasulan Säätiö